

En orientering om den danske Auschwitz-dag

v/Thomas Brudholm, DCHF

Lande som Storbritannien, Tyskland, Sverige og USA har indenfor de seneste år indført en national mindededag, hvor man ved en officiel ceremoni mindes ofrene for Holocaust og – til en vis grad - andre folkedrab. Det foregår i flere lande den 27. januar (dagen hvor koncentrations- og udryddelseslejren Auschwitz blev befriet). Mindedagens dagsorden er – udover den officielle kommémoration – som regel at oplyse og danne borgerne med afsæt i besindelsen på de erfaringer og udfordringer, som disse uhyrligheder giver os i arv.

Fra og med år 2003 vil nu også Danmark markere den 27. januar, og regeringen har besluttet, at dagen skal hedde Auschwitz-dag efter den største nazistiske koncentrations- og udryddelseslejr, som blev befriet på denne dag i 1945. Indførelsen af en Auschwitz-dag i Danmark rejser en række vanskelige spørgsmål, og uanset hvordan markeringen af dagen kommer til at finde sted, så er det klart, at man træder ind i et minefelt af følsomme og komplekse problemstillinger. Følgende er dog ikke en undersøgelse af de forskellige problemstillinger og debatter, som Auschwitz-dagen rejser, men blot et forsøg på at orientere om dens baggrund og foreløbige karakter.

Den danske Auschwitz-dag kommer ikke ud af det blå, vi er tværtimod lidt sent ude. Det gælder ikke bare for den tidlige afstand til befrielsen af Auschwitz, men også hvis man sammenligner os med andre europæiske lande. I Sverige har man, i tiltagende grad, markeret dagen siden 1995, og der kaldes dagen for *Förintelsens minnesdag – för människovärde och demokrati* (markeret siden 1995). På Storbritanniens *Holocaust Memorial Day* (indført i 2001) afholder man den måske størst anlagt officielle højtidelighed, og i Tyskland har man siden 1996 haft en *Tag des Gedenkens an die Opfer des Nationalsozialismus*, (1) som bl.a. markeres med taler henvendt til politikerne i forbundsdagen. Endelig har man i forskellige mindre samfund i Danmark i flere år afholdt mindedage for ofrene for forskellige folkedrab. Den første jødiske markering af den 27. januar fandt sted i synagogen i 2001, men Yom Hashoah (den jødiske mindededag for ofrene for Holocaust som ligger på den 27. nissan) har længe været en særlig dag i den jødiske kalender. Herudover er der flere mindre flygtningegrupper i Danmark, som afholder mindehøjtideligheder. Det gælder f.eks. en gruppe rwandere i København, som snart en snes år har afholdt en mindededag den 6. april for ofrene for folkedrabet i Rwanda i 1994.

Den mest øjensynlige forudsætning for Auschwitz-dagen er nok den internationale Holocaust-konference, der fandt sted i Stockholm i år 2000. Her enedes de forsamlede landes regeringschefer og ministre, herunder Poul Nyrup Rasmussen, om en erklæring der bl.a. rummede følgende:

Vi deler en forpligtelse til at mindes Holocausts ofre, og ære dem der gjorde modstand. Vi vil støtte passende former for Holocaust-erindring, inklusiv en årlig Holocaust-mindededag i vores lande.

Siden da er der også kommet en deklARATION, som blev besluttet af Europarådets undervisningsministre på en konference i Strasbourg, den 18. oktober 2002. Af det eksisterende udkast til deklARATIONEN fremgår det, at alle medlemmer af den europæiske kulturkonvention skal indføre en årlig "Mindededag for Holocaust og for forebyggelse af forbrydelser mod menneskeheden" i deres skoler.

Bevarelsen af mindet om Holocaust er også et anliggende for den af Göran Persson (i 1998) stiftede *Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research* og for den franske *Fondation pour la mémoire de la Shoah*. Andre initiativer arbejder for at bevare mindet om andre folkedrab. Der er f.eks. *Remembering Rwanda* som, globalt, søger at fremme en markering af tiåret for folkedrab i 2004:

Remembering Rwanda is an independent movement of people around the world who are determined that the memory of the 1994 genocide in Rwanda, and of those who were responsible for it, not be allowed to disappear. We are both Rwandans and non-Rwandans, and our overriding objective is to encourage widespread commemoration of the genocide on its 10th anniversary, in April 2004.

(<http://www.visiontv.ca/RememberRwanda/ProjectUpdates.htm>)

Da Jann Sjursen første gang tog spørgsmålet om en dansk "mindededag for ofre for folkedrab" op i Folketinget, henviste han til erklæringen fra Stockholm-deklarationen. Ansporet af initiativer fra Danmarks komité for levende historie (2) og af egne overvældende besøg i Dachau og Rwanda, spurgte Jann Sjursen, om statsministeren ville gøre den 27. januar til officiel dansk mindededag for ofre for folkedrab, som man havde gjort det i andre lande:

Efter spørgerens opfattelse bør Danmark ligeledes gøre den 27. januar til national mindededag for ofre for folkedrab. En national mindededag kan være en anledning for skoler og andre offentlige institutioner, frivillige organisationer og medier m.fl. til på denne særlige dag at sætte fokus på det jødiske holocaust, men også folkedrab som f.eks. de, der har fundet sted i Bosnien og Rwanda.

(Jann Sjursen, Folketinget, 7. marts 2001)

Tanken blev modtaget af en meget imødekommende Poul Nyrup Rasmussen, som dog ønskede at få det gjort mere klart, hvordan sådan en dag kunne gestaltes i Danmark:

Den tanke og det ønske, som bærer forslaget om en national mindededag for ofre for folkedrab, kan jeg fuldt ud tilslutte mig. Men det vil ikke være tilstrækkeligt blot at proklamere en mindededag. Vi må også gøre os klart, hvad vi mener med det, og hvilken betydning en sådan symbolsk gestus kunne få.

(Poul Nyrup Rasmussen, Folketinget, 22. marts 2001)

Det tog over et år før en politisk beslutning blev taget, men på et pressemøde den 30. april 2002, erklærede statsminister Anders Fogh Rasmussen, at den 27. januar fra og med år 2003, skulle markeres officielt som "Auschwitz-dag" i Danmark. Navnet var blevet foreslået i den foreløbige betænkning, som tidligere statsminister Poul Nyrup Rasmussen havde bedt Dansk Center for Holocaust- og Folkedrabsstudier om at skrive.

I to breve til statsministeriet (3. april og 8. oktober 2001) anbefalede Uffe Østergård, på vegne af DCHF, at den 27. januar *ikke* blev markeret som en mindededag, "men som fremadrettet advarsel mod folkemord" og som en dag, der snarere skulle have sin plads ude på landets skoler, gymnasier og universiteter end indenfor rammerne

af en officiel politisk mindehøjtidelighed:

Erfaringen med mindedage er – modsat Storbritannien – ikke god i Danmark. Det opfattes nemt som en ovenfra pålagt pligt til at sørge, hvilket oftest provokerer til modsigelse, forlegenhed, ironi eller ligegyldighed i den danske politiske kultur.

Ud fra et ønske om at vi i Danmark skulle undgå pinlige debatter om hvorfor nogle offer-grupper og folkedrab var mere mindeværdige end andre, understregede DCHF, at man ihvertfald i centrets regi ville markere den 27. januar med skiftende fokus på forskellige folkedrab; på mekanismerne bag, relationen imellem dem og forbindelsen til øvrig politik. Navnet "Auschwitz-dag" blev fremlagt som en mulig vej ud af dilemmaet mellem "Holocaust-dag", som mange ville opfatte som antydende et for snævert jødisk perspektiv, og "Folkedrabs-dag" som DCHF mente, ville åbne for for mange politiske diskussioner om, hvad der er eller ikke er folkedrab. Med henvisningen til Auschwitz som konkret sted såvel som begivenhed tænkte man, at det "måske [ville blive] lettere at generalisere og inddrage erfaringer fra og advarsler om andre folkedrab, nutidige såvel som fremtidige og fortidige".

Auschwitz-dag 2003: Den officielle markering

Den 29. august 2002 indkaldte udenrigsministeriet til det første møde i en arbejdsgruppe vedrørende planlægningen af den kommende Auschwitz-dag. Arbejdsgruppen er sammensat af repræsentanter fra flere ministerier, Mosaik Troessamfund, Komitéen for levende historie og medarbejdere fra Det Danske Menneskerettighedscenter og Dansk Center for Holocaust- og Folkedrabsstudier. Hvordan skal Auschwitz-dagen nu markeres i 2003? I et svar til folketinget skrev Per Stig Møller følgende:

I 2003 vil Auschwitz-dagen officielt finde sted ved en højtidelighed på Københavns Rådhus den 27. januar om aftenen. Der planlægges bl.a. deltagelse af regeringen. Der vil til højtideligheden også blive indbudt overlevende fra Holocaust og nyere folkedrab, der kort vil afgive vidneberetning herom. Chefanklageren for krigsforbryder-tribunalet i Haag, Carla Del Ponte, har accepteret en indbydelse til at komme til stede og afgive et indlæg. Udover filmklip og musiske indslag er det hensigten at lancere en hjemmeside om Holocaust og Folkedrab. Der forventes at kunne deltage 1000-1100 personer i arrangementet.

(Per Stig Møller, 2. december 2002).

Det skal måske tilføjes, at arbejdsgruppen tilstræber, at publikum inkluderer herboende personer med berøring til en række folkedrab, politiske massedrab mv. såvel som en række gymnasieklasser og repræsentanter fra forskellige troesretninger, etniske mindretal, organisationer, ministerier mv.

Auschwitz-dag 2003: DCHF's emnedag om folkedrab

I tillæg til det officielle arrangement har Dansk Center for Holocaust- og Folkedrabsstudier selv valgt at markere dagen med en række arrangementer op til – og på – den 27. januar. Der er eksempelvis blevet afholdt en seminarrække på Københavns Universitet, hvor den kommende dags muligheder og problemer blev tematiseret ud fra forskellige akademiske og nationale perspektiver. Størst anlagt er imidlertid en emnedag om folkedrab for gymnasieelever, som da også afholdes på den 27. januar. Der er tale om et tværfagligt arrangement (for trehundrede elever), som fokuserer på nogle af de væsentlige etiske, politiske, juridiske, historiske og

æstetiske problemstillinger, som rejses af folkedrab. Formålet med emnedagen er at stimulere elevernes samtale og refleksion over nogle af vor tids væsentligste udfordringer. Der vil være foredrag (af højtstående repræsentant fra tribunalet i Haag) og filmforevisning (Livet er smukt af R. Benigni). Men begivenheden er først og fremmest tænkt som en mulighed for, at gymnasieelever fra nær og fjern kan mødes og diskutere spørgsmål om folkedrab, flygtningepolitik, mindekultur, ondskab, forsoning mv. i en række workshops, som ledes af yngre forskere fra centret.

(1) De fleste nuværende mindedage er blevet indført siden 1995. Links med mere information om de forskellige landes mindedage kan findes på DCHF's emneside om Auschwitz-dagen.

(2) Siden Holocaust-konferencen i Stockholm har denne komité, som bl.a. består af Gert Unterschlag og Bent Melchior, arbejdet for at fremme idéen, om det der nu bliver til den danske Auschwitz-dag.